

บันทึกการประชุม

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

ครั้งที่ ๒๕๒

วันพุธ ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๐

ณ ห้องประชุมงบประมาณ ชั้น ๓ อาคารรัฐสภา ๓

กรรมการผู้มาประชุม คือ

๑. นายมีชัย ฤชุพันธุ์	ประธานกรรมการ
๒. นายสุพจน์ ไข่มุกด์	รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง
๓. นายอภิชาติ สุขัคคานนท์	รองประธานกรรมการ คนที่สอง
๔. นายจรูญ สิมเสถียร	โฆษกกรรมการ
๕. นายอุดม รัฐอมฤต	โฆษกกรรมการ
๖. นางกฤษณา สุมาวงศ์	กรรมการ
๗. นางจุรี วิจิตรวาทการ	กรรมการ
๘. นายชาติชาย ณ เชียงใหม่	กรรมการ
๙. นายธิตินันท์ เชื้อบุญชัย	กรรมการ
๑๐. นายเอียรชัย ณ นคร	กรรมการ
๑๑. นายประพันธ์ นัยโกวิท	กรรมการ
๑๒. นายภัทร คำพิทักษ์	กรรมการ
๑๓. นายภูมรัตน์ ทักษาดิพงษ์	กรรมการ
๑๔. พลตรี วีระ โรจน์นาศ	กรรมการ
๑๕. นายศุภชัย ยาวะประภาษ	กรรมการ
๑๖. นายอมร วาณิชวิวัฒน์	กรรมการ
๑๗. พลเอก อัฐพร เจริญพานิช	กรรมการ
๑๘. นายปรกรณ์ นิลประพันธ์	เลขานุการกรรมการ คนที่หนึ่ง

กรรมการผู้ไม่มาประชุม คือ

๑. นายอัชพร จารุจินดา	(ลาการประชุม)
๒. นายธนวัฒน์ สังข์ทอง	(ลาการประชุม)

ผู้เข้าร่วมประชุม คือ

ผู้ช่วยเลขานุการในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

๑. นายนาถะ ดวงวิชัย

ผู้บังคับบัญชากลุ่มงานประธานรัฐสภา

๒. นางสาววิลาวรรณ ร่ำริน

ผู้บังคับบัญชากลุ่มงานบริการเอกสารอ้างอิง

สำนักกรรมมาธิการ ๓

ผู้ชำนาญการประจำตัวกรรมการ

๑. นางสุภัทรา เชื้อรอด

๒. นางชื่นสมน นิวาทวงษ์

๓. นางพงษ์สวาท กายอรุณสุทธิ์

๔. นางสาวจิตติพร วิชัยธนพัฒน์

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

๑. นางสาวสุจิตตา มโหธร

นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการ

๒. นายวิชัยพล ฉวีวรรณ

นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการ

เริ่มประชุมเวลา ๑๔.๕๕ นาฬิกา

เมื่อกรรมการมาครบองค์ประชุมแล้ว ประธานกรรมการได้กล่าวเปิดประชุมและดำเนินการประชุมตามระเบียบวาระการประชุม สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

ระเบียบวาระที่ ๑ เรื่องที่ประธานแจ้งต่อที่ประชุม

ไม่มี

ระเบียบวาระที่ ๒ รับรองบันทึกการประชุม

คณะกรรมการมีมติเลื่อนรับรองบันทึกการประชุม

(บันทึกการประชุม ครั้งที่ ๑๐ วันจันทร์ ที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๘ ถึงครั้งที่ ๒๕๑ วันอังคาร ที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๖๐ อยู่ระหว่างการตรวจทานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจบันทึกการประชุมและรายงานการประชุม)

ระเบียบวาระที่ ๓ เรื่องพิจารณา

พิจารณาแนวทางการจัดทำร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ

ที่ประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ต่อจากการประชุมครั้งที่แล้ว โดยเริ่มพิจารณาตั้งแต่ร่างมาตรา ๒๔ เป็นต้นไป สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

มาตรา ๒๔

“มาตรา ๒๔ ระยะเวลาที่กำหนดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ กฎหมายอื่นที่บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้นำมาใช้บังคับ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา หรือ

ตามที่ศาลกำหนด เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความมีคำขอ ศาลอาจยื่นหรือขยายได้ตามความจำเป็นและเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม”

ประเด็นการพิจารณา

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการ ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. กล่าวว่า คณะอนุกรรมการมีข้อสังเกตในร่างมาตรา ๒๔ ว่า การกำหนดให้ศาลสามารถยื่นหรือขยายระยะเวลาที่กำหนดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ได้เหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากทำให้ระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่มีสภาพบังคับอย่างแท้จริง ทั้งนี้ การบัญญัติความในลักษณะตามร่างมาตรา ๒๔ ควรบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอาจเหมาะสมมากกว่า

ประธานกรรมการกล่าวว่า ร่างมาตรา ๒๔ บัญญัติคล้ายกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งกำหนดให้ศาลสามารถยื่นหรือขยายระยะเวลาที่กำหนดในกฎหมายได้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

นางชิ้นสมน นิวาทวงษ์ ประธานอนุกรรมการยกร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ชี้แจงว่า ร่างมาตรา ๒๔ นำมาจากมาตรา ๙ ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. ๒๕๕๙ โดยมีถ้อยคำเหมือนกันทุกประการ

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการ ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ตั้งข้อสังเกตว่า การกำหนดให้ศาลสามารถยื่นระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้จะทำให้เกิดความยุติธรรมหรือไม่

นางชิ้นสมน นิวาทวงษ์ ประธานอนุกรรมการยกร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ชี้แจงว่า หากการยื่นระยะเวลาไม่ทำให้เกิดความยุติธรรม ศาลไม่สามารถมีคำสั่งให้ยื่นระยะเวลาได้

ประธานกรรมการเสนอแก้ไขเพิ่มเติมร่างมาตรา ๒๔ เป็นดังนี้ “ระยะเวลาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ หรือในกฎหมายอื่นที่บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้นำมาใช้บังคับ หรือในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา หรือตามที่ศาลกำหนด เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความมีคำขอ ศาลขอสงวนหรือขยายได้ตามความจำเป็นและเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม”

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติแก้ไขเพิ่มเติมร่างมาตรา ๒๔ เป็นดังนี้

“มาตรา ๒๔ ระยะเวลาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ หรือในกฎหมายอื่นที่บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้นำมาใช้บังคับ หรือในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา หรือตามที่ศาลกำหนด เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความมีคำขอ ศาลขอสงวนหรือขยายได้ตามความจำเป็นและเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม”

มาตรา ๒๕

“มาตรา ๒๕ การทำคำสั่งที่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดหรือการพิพากษาคดี ให้ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนทำความเข้าใจในการวินิจฉัยคดีเป็นหนังสือพร้อมทั้งต้องแถลงด้วยวาจาต่อที่ประชุมก่อนการลงมติ และให้ถ้อยคำตามเสียงข้างมาก ในการนี้ องค์คณะผู้พิพากษาอาจมอบหมายให้ผู้พิพากษาคนใดคนหนึ่งในองค์คณะผู้พิพากษาเป็นผู้จัดทำคำสั่งหรือคำพิพากษตามมตินั้นก็ได้

คำสั่งที่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดคดีหรือคำพิพากษาของศาล ให้เปิดเผยโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ส่วนความเห็นในการวินิจฉัยคดีของผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนให้เปิดเผยตามวิธีการที่ประธานศาลฎีกากำหนด

ประเด็นการพิจารณา

ที่ประชุมสอบถามและแสดงความเห็น ดังนี้

- มีกรรมการสอบถามว่า ร่างมาตรา ๑๘ กำหนดให้ผู้พิพากษาที่ได้รับคะแนนสูงสุดในการลงคะแนนเลือกองค์คณะผู้พิพากษาของที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาเป็นผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน ซึ่งผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนมีอำนาจดำเนินการตามมติขององค์คณะผู้พิพากษา ดังนั้น ร่างมาตรา ๒๕ ที่กำหนดให้องค์คณะผู้พิพากษามีอำนาจมอบหมายให้ผู้พิพากษาคนใดคนหนึ่งในองค์คณะผู้พิพากษาเป็นผู้จัดทำคำสั่งหรือคำพิพากษตามมตินั้นก็ได้ จะเป็นการขัดแย้งกันหรือไม่

ประธานกรรมการกล่าวว่า โดยหลักต้องให้ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนเป็นผู้จัดทำคำสั่งหรือคำพิพากษตามมติขององค์คณะผู้พิพากษา เว้นแต่องค์คณะผู้พิพากษาจะมีมติเป็นอย่างอื่น

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. กล่าวว่า การมีคำพิพากษาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเรื่องของการพิจารณากำหนดโทษบุคคลและเป็นความกล้าหาญของผู้พิพากษาซึ่งเป็นองค์คณะผู้พิพากษาที่จะวินิจฉัยลงโทษผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่กระทำผิด จึงควรพิจารณาว่าการให้ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนทำความเข้าใจส่วนตัวในการวินิจฉัยคดีเป็นหลักประกันที่จะวินิจฉัยคดีได้อย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมหรือไม่

ประธานกรรมการกล่าวว่า การกำหนดให้ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนทำความเข้าใจส่วนตัวในการวินิจฉัยคดีเป็นการเพิ่มภาระให้กับองค์คณะผู้พิพากษา ดังนั้น การกำหนดให้ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนแถลงด้วยวาจาต่อที่ประชุมก่อนการลงมติและบันทึกคำแถลงดังกล่าวไว้เป็นการเพียงพอแล้ว

- มีกรรมการแสดงความคิดเห็นว่า ผู้พิพากษาในศาลฎีกาสามารถได้รับการสรรหาหรือคัดเลือกเป็นผู้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น ทศคดีหรือคำวินิจฉัยส่วนตัวของผู้พิพากษาในศาลฎีกาถือเป็นเรื่องสำคัญที่ควรพิจารณา

- การกำหนดให้ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนทำความเข้าใจส่วนตัวในการวินิจฉัยคดีเป็นการแสดงถึงความกล้าหาญในทางส่วนตัว ทางวิชาการ และทางจริยธรรม ที่ตุลาการหรือผู้พิพากษาทุกคนพึงมี โดยเฉพาะการพิพากษาลงโทษทางอาญายังมีความจำเป็นต้องแสดงให้เห็นว่าผู้พิพากษาที่มีความเห็นอย่างไร

ประธานกรรมการกล่าวว่า การวินิจฉัยคดีขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสำนวน ซึ่งไม่ใช่ปัญหาเชิงวิชาการหรือปัญหาเชิงหลักการ โดยเหตุที่กำหนดให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นองค์คณะทุกคนต้องทำคำวินิจฉัยส่วนตัว เนื่องจากศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่ตีความบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญซึ่งมีความ

ไม่ชัดเจน จึงจำเป็นต้องตรวจสอบเหตุผลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคนที่ทำคำวินิจฉัยในเรื่องนั้น
ดังนั้น คำสั่งที่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดหรือการพิพากษาคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่ง
ทางการเมืองหากกำหนดให้ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนทำความเข้าใจส่วนตนในการวินิจฉัยคดี
จะเป็นการสร้างภาระให้แก่ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาและส่งผลให้มีคดีค้างพิจารณาจำนวนมาก

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า การกำหนดให้ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนทำความเข้าใจ
ส่วนตนในการวินิจฉัยคดีส่วนหนึ่งเพื่อป้องกันมิให้ผู้พิพากษาทำคำวินิจฉัยโดยยึดถือตามมติเสียงข้างมาก
ขององค์คณะผู้พิพากษา ซึ่งทำให้การพิจารณาคดีไม่ได้รับการวินิจฉัยอย่างละเอียดรอบคอบ

- หากกำหนดให้ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนแถลงด้วยวาจาต่อที่ประชุมก่อนการลงมติ
และมีการเปิดเผยคำแถลงด้วยวาจาตั้งกล่าวต่อสาธารณชน อาจไม่จำเป็นต้องกำหนดให้ผู้พิพากษา
ในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนทำความเข้าใจส่วนตนในการวินิจฉัยคดีได้

ประธานกรรมการสอบถามว่า หากองค์คณะผู้พิพากษาไม่อาจมีมติเสียงข้างมากในการวินิจฉัยคดีได้
ต้องดำเนินการอย่างไร

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการ
ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
พ.ศ. ชี้แจงว่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ถ้าในปัญหาใดมีความเห็นขัดแย้งเป็น
สองฝ่ายหรือเกินกว่าสองฝ่ายขึ้นไปจนหาเสียงข้างมากมิได้ ให้ผู้พิพากษาซึ่งมีความเห็นเป็นผลร้ายแก่จำเลย
มากกว่ายอมเห็นด้วยกับผู้พิพากษาซึ่งมีความเห็นเป็นผลร้ายแก่จำเลยน้อยกว่า

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า ร่างมาตรา ๑๙ วรรคสอง บัญญัติว่า “นอกจากที่บัญญัติไว้ใน
พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ กระบวนพิจารณาในศาลให้เป็นไปตามข้อกำหนดตามวรรคหนึ่ง
ในกรณีที่ไม่มีข้อกำหนดดังกล่าวให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและ
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติ
ประกอบรัฐธรรมนูญนี้” ดังนั้น หากพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของ
ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไม่ได้กำหนดแนวทางแก้ปัญหากรณีองค์คณะผู้พิพากษาไม่อาจมีมติ
เสียงข้างมากในการวินิจฉัยคดีได้ บทบัญญัติในวรรคสองของร่างมาตรา ๑๙ เปิดช่องให้นำบทบัญญัติตาม
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัด
หรือแย้งกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่ง
ทางการเมือง

- การวินิจฉัยคดีของผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาโดยทั่วไป ไม่ปรากฏว่าเกิดกรณีไม่อาจมีมติ
เสียงข้างมากในการวินิจฉัยคดีได้ หรือหากมีประเด็นใดที่ไม่อาจวินิจฉัยได้ต้องนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของ
ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ทั้งนี้ ในการพิจารณาคดีของศาลฎีกา โดยหลักผู้พิพากษาในองค์คณะจะ
ปรึกษาหารือกันก่อนมีคำวินิจฉัย และผู้พิพากษาเสียงข้างน้อยก็ต้องทำคำวินิจฉัยส่วนตนเช่นเดียวกัน

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติรอการพิจารณาร่างมาตรา ๒๕

มาตรา ๒๖

“มาตรา ๒๖ ความเห็นในการวินิจฉัยคดีอย่างน้อยต้องประกอบด้วย

(๑) ชื่อคู่ความทุกฝ่าย

(๒) เรื่องที่ถูกกล่าวหา

- (๓) ข้อกล่าวหาและคำให้การ
- (๔) ข้อเท็จจริงที่ได้จากการพิจารณา
- (๕) เหตุผลในการวินิจฉัยทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย
- (๖) บทบัญญัติของกฎหมายที่ยกขึ้นอ้างอิง
- (๗) คำวินิจฉัยคดี รวมทั้งการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกี่ยวข้อง ถ้ามี”

ประเด็นการพิจารณา

ประธานกรรมการกล่าวว่า ความในร่างมาตรา ๒๖ ทำให้การกำหนดให้ผู้พิพากษาในองค์คณะผู้พิพากษาทุกคนความเห็นส่วนตัวในการวินิจฉัยคดีต้องใช้ระยะเวลา โดยเฉพาะการระบุข้อกล่าวหาและคำให้การตาม (๓) และข้อเท็จจริงที่ได้จากการพิจารณาตาม (๔) เป็นเรื่องที่มีรายละเอียดจำนวนมาก

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติเห็นชอบร่างมาตรา ๒๖ โดยไม่มีการแก้ไข

มาตรา ๒๗

“มาตรา ๒๗ เมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องจับกุมหรือคุมขังผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยเนื่องจากมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาและมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนีหรือจะไปยังเหยี่ยงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น คณะกรรมการ ป.ป.ช. คณะผู้ไต่สวนอิสระหรืออัยการสูงสุดอาจร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลออกหมายจับหรือหมายขังผู้นั้นได้

ในกรณีที่มีการฟ้องคดีแล้ว ไม่ว่าจะมีการคุมขังจำเลยมาก่อนหรือไม่ ให้องค์คณะผู้พิพากษาพิจารณาถึงเหตุอันควรคุมขังจำเลยและมีคำสั่งตามที่เห็นสมควรหรือปล่อยชั่วคราวจำเลยนั้นได้”

ประเด็นการพิจารณา

ประธานกรรมการสอบถามว่า กรณีองค์คณะผู้พิพากษามีคำสั่งปล่อยตัวจำเลยชั่วคราวจำเป็นต้องมีหลักประกันหรือไม่

นายประพันธ์ นัยโกวิท กรรมการ ชี้แจงว่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การปล่อยตัวจำเลยชั่วคราวโดยปกติต้องมีหลักประกันหรือสัญญาประกัน

ประธานกรรมการกล่าวว่า ความในวรรคสองตีความได้ว่าสามารถฟ้องคดี โดยไม่จำเป็นต้องจับตัวจำเลยก็ได้

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ชี้แจงว่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาความผิดที่มีโทษจำคุกขั้นสูง ศาลจะมีคำสั่งปล่อยตัวจำเลยชั่วคราวโดยมีหลักประกันหรือไม่ก็ได้ซึ่งเป็นดุลพินิจของผู้พิพากษา อย่างไรก็ตาม ในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การใช้ดุลพินิจมีคำสั่งปล่อยตัวจำเลยชั่วคราวขององค์คณะผู้พิพากษาอาจเป็นเรื่องยากในการตัดสินใจ หากกฎหมายไม่บัญญัติรายละเอียดเรื่องการปล่อยตัวจำเลยชั่วคราวให้ชัดเจน

นายประพันธ์ นัยโกวิท กรรมการ กล่าวว่า กรณีต้องมีตัวจำเลยในขณะที่ฟ้องคดีหรือไม่นั้น ร่างมาตรา ๓๐ วรรคสาม ได้กำหนดหลักการว่า “ในวันยื่นฟ้องให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล”

นางขึ้นสมน นิเวทวงศ์ ประธานอนุกรรมการยกร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของ

ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ชี้แจงว่า การมีคำสั่งปล่อยตัวชั่วคราวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต้องมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินห้าปีขึ้นไป จึงต้องด้วยกรณีว่าจะมีหลักประกันหรือไม่ก็ได้

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติรื้อการพิจารณาร่างมาตรา ๒๗

หมวด ๒ การดำเนินคดีอาญา

“หมวด ๒

การดำเนินคดีอาญา”

ประเด็นการพิจารณา

- ไม่มี -

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติเห็นชอบชื่อหมวด ๒ การดำเนินคดีอาญา โดยไม่มีการแก้ไข

มาตรา ๒๘

“มาตรา ๒๘ ผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ ได้แก่

(๑) อัยการสูงสุด

(๒) คณะกรรมการ ป.ป.ช. ในการปฏิบัติตามมาตรา ๑๒”

ประเด็นการพิจารณา

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. กล่าวว่า ร่างมาตรา ๒๘ มีประเด็นที่ควรพิจารณาว่าจะให้อำนาจคณะกรรมการ ป.ป.ช. ฟ้องคดีเองได้หรือไม่

ประธานกรรมการกล่าวว่า คณะกรรมการได้พิจารณาร่างมาตรา ๑๒ แล้ว โดยเห็นควรให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจฟ้องคดีเองได้ เนื่องจากหากให้อัยการสูงสุดมีอำนาจฟ้องคดีอาญาตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ได้เพียงองค์กรเดียว อาจทำให้การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นไปด้วยความล่าช้า

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติรื้อการพิจารณาร่างมาตรา ๒๘

มาตรา ๒๙

“มาตรา ๒๙ ในการฟ้องคดีอาญาสำหรับการกระทำความผิดเป็นกรรมเดียวผิดต่อกฎหมายหลายบท และบทใดบทหนึ่งอยู่ในอำนาจของศาล ให้ศาลรับพิจารณาพิพากษาข้อหาความผิดบทอื่นไว้ด้วย

ประเด็นการพิจารณา

ประธานกรรมการสอบถามว่า การฟ้องคดีอาญาสำหรับการกระทำความผิดเป็นกรรมเดียวผิดต่อกฎหมายหลายบท หากบทใดบทหนึ่งคดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลอื่นที่ไม่ใช่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้องดำเนินการอย่างไร

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ.

ชี้แจงว่า โดยหลักหากเป็นกรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลธรรมดากระทำความผิดร่วมกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีจะอยู่ในเขตอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และหากมีการนำคดีที่มีการกระทำอันเป็นกรรมเดียวกันไปฟ้องคดีที่ศาลอื่นย่อมถือเป็นการฟ้องคดีที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้ ร่างมาตรา ๒๙ มีความมุ่งหมายว่าหากคดีได้อยู่ในอำนาจการพิจารณาของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแล้ว ศาลอื่นจะรับคดีดังกล่าวไว้พิจารณาไม่ได้ อย่างไรก็ตาม หากบุคคลธรรมดาถูกฟ้องคดีว่ากระทำความผิดร่วมกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และไม่ได้ตัวผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมาศาลในวันยื่นฟ้อง ควรให้ยื่นฟ้องคดีบุคคลธรรมดาในศาลอื่นที่ไม่ใช่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ประธานกรรมการสอบสวนว่า หากรัฐมนตรีกระทำความผิดอาญาฐานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือโดยทุจริตต่อบุคคลธรรมดา และบุคคลธรรมดาฟ้องรัฐมนตรีเป็นคดีต่อศาลอาญา หากต่อมาคณะกรรมการ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดรัฐมนตรีผู้นั้นและนำคดีไปฟ้องศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีที่บุคคลธรรมดาฟ้องรัฐมนตรีต่อศาลอาญาจะดำเนินการอย่างไร

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการ ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ชี้แจงว่า กรณีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำความผิด ประชาชนย่อมถูกตัดอำนาจในการฟ้องคดีโดยตรงต่อศาล หากประชาชนประสงค์จะดำเนินคดีกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ประชาชนต้องร้องต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อให้ดำเนินการต่อไป แต่หากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไม่ใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำความผิดและคดีไม่อยู่ในเขตอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ประชาชนอาจฟ้องคดีต่อศาลอาญาโดยทั่วไปได้ ทั้งนี้ ปัญหาสำคัญคือการตีความเรื่องเขตอำนาจศาลที่ต้องพิจารณาว่าคดีใดเป็นคดีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลธรรมดากระทำความผิดร่วมกับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอันจะอยู่ในเขตอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ประธานกรรมการสอบสวนว่า กฎหมายใดที่กำหนดว่าหากประชาชนได้รับความเสียหายจากการกระทำอันมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ห้ามประชาชนมิให้ฟ้องคดีโดยตรงต่อศาล

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการ ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ชี้แจงว่า เดิมบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒

ที่ประชุมสอบถามและแสดงความเห็น ดังนี้

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า หากมีคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและศาลอื่นรับคดีดังกล่าวไว้พิจารณา ควรบัญญัติให้ศาลนั้นต้องโอนคดีมายังศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเพื่อพิจารณาและมีคำวินิจฉัยต่อไป

- ในการยกร่างกฎหมาย จะมีวิธีการบัญญัติกฎหมายอย่างไรเพื่อให้สิทธิประชาชนที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองฟ้องคดีโดยตรงต่อศาลได้

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการ ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ชี้แจงว่า มาตรา ๒๗๕ วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ กำหนดเขตอำนาจศาลกรณีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกระทำความผิดไว้ชัดเจนโดยบัญญัติว่า “ในกรณีที่นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองอื่น ถูกกล่าวหาว่าร่ำรวยผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีอำนาจพิจารณาพิพากษา”

นางชีนสุมน นิวาทวงษ์ ประธานอนุกรรมการยกร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ชี้แจงว่า มาตรา ๕ ของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง บัญญัติว่า “นับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ ห้ามมิให้ศาลอื่นรับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้พิจารณาพิพากษา” ดังนั้น หากศาลอื่นรับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไว้พิจารณา ต้องโอนคดีดังกล่าวมาให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเพื่อพิจารณาพิพากษา

ประธานกรรมการกล่าวว่า หากประชาชนฟ้องคดีต่อศาลเพราะเหตุได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ศาลที่รับคำฟ้องไม่สามารถโอนคดีนั้นไปยังศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ เนื่องจากกรณีที่ประชาชนฟ้องคดีต่อศาลโดยทั่วไปไม่อยู่ในอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า หากคดีอยู่ในอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ศาลอื่นย่อมไม่มีอำนาจรับคดีไว้พิจารณาพิพากษา ทั้งนี้ บุคคลที่จะถูกฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้องเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ ส่วนกรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือกระทำการทุจริตต่อหน้าที่ ประชาชนสามารถฟ้องเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นคดีต่อศาลอาญาได้

ประธานกรรมการกล่าวว่า กรณีประชาชนได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หากกำหนดให้ประชาชนร้องต่ออัยการสูงสุดเพื่อฟ้องคดีต่อศาลแทน อาจแก้ปัญหาประชาชนถูกตัดสิทธิในการฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้

- มีกรรมการสอบถามว่า การกำหนดให้เฉพาะอัยการสูงสุดและคณะกรรมการ ป.ป.ช. เท่านั้น มีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จะเป็นการจำกัดสิทธิของประชาชนในการฟ้องคดีโดยตรงต่อศาลหรือไม่

ประธานกรรมการกล่าวว่า โดยหลักคดีอาญาแผ่นดินกฎหมายกำหนดให้เฉพาะหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้นที่มีอำนาจเป็นผู้ฟ้องคดี เว้นแต่คดีอาญาบางประเภทที่มีผลกระทบต่อประชาชนผู้นั้นโดยตรง ซึ่งเดิมความผิดฐานเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือโดยทุจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๕๗ ประชาชนฟ้องเจ้าหน้าที่ของรัฐต่อศาลไม่ได้ แต่ภายหลังได้แก้ไขให้ประชาชนฟ้องเจ้าหน้าที่ของรัฐต่อศาลได้ ส่วนเรื่องการกระทำทุจริตต่อหน้าที่ ปัจจุบันประชาชนยังฟ้องคดีโดยตรงต่อศาลไม่ได้

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า กรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการทุจริตต่อหน้าที่ ประชาชนจะฟ้องคดีโดยตรงต่อศาลได้เฉพาะกรณีเป็นผู้ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐดังกล่าว

- ร่างรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๓ บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้ มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อมีคำวินิจฉัยว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ...”

ซึ่งคำว่า “บุคคล” หมายความว่ารวมถึงชุมชนด้วย ดังนั้น กรณีที่บุคคลหรือชุมชนเห็นว่ารัฐกระทำการหรือไม่กระทำการใดอันเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ มูลเหตุแห่งการฟ้องคดีในบางเรื่องจะซ้ำซ้อนกันระหว่างเขตอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญกับศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือไม่

ประธานกรรมการกล่าวว่า กรณีบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้ตามร่างรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๓ นั้น ถือว่าเป็นการละเมิดบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในเรื่องสิทธิและเสรีภาพที่ประชาชนพึงได้รับ ไม่ใช่การกระทำความผิดทางอาญา อย่างไรก็ตาม หากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้ อาจเป็นเหตุให้ประชาชนมีสิทธิฟ้องเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยตรงต่อศาลอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๕๗ ได้

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า การโอนคดีมารวมพิจารณาพิพากษา โดยหลักจะกระทำได้อต่อเมื่อเป็นกรณีที่เกิดอยู่ในการพิจารณาของศาลชั้นเดียวกัน ดังนั้น หากกำหนดให้โอนคดีที่อยู่ในศาลชั้นต้นมารวมพิจารณาในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องบัญญัติกฎหมายไว้เป็นการเฉพาะ

- กรณีมีการฟ้องคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลอาญาและศาลพิพากษายกฟ้องในประเด็นแห่งคดี มีปัญหาที่ควรพิจารณาว่าจะนำคดีดังกล่าวไปฟ้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้หรือไม่

ประธานกรรมการกล่าวว่า กรณีที่ประชาชนซึ่งเป็นผู้เสียหายจากการกระทำความผิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ยื่นฟ้องคดีด้วยตนเองต่อศาลอาญาและศาลอาญามีคำพิพากษายกฟ้อง หากไม่มีการอุทธรณ์คำพิพากษาและคดีถึงที่สุด ย่อมไม่สามารถนำคดีไปฟ้องต่อศาลใดได้อีก

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติรื้อการพิจารณาร่างมาตรา ๒๙

มาตรา ๓๐

“มาตรา ๓๐ การฟ้องคดีอาญาตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ ไม่ต้องไต่สวนมูลฟ้อง ฟ้องต้องทำเป็นหนังสือมีข้อความตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕๘ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีข้อความที่เป็นการกล่าวหาเกี่ยวกับการทุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย และต้องระบุพฤติการณ์ที่กล่าวหาว่ากระทำความผิด พร้อมทั้งชี้ช่องพยานหลักฐานให้ชัดเจนเพียงพอที่จะดำเนินกระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริงต่อไปได้

ในวันยื่นฟ้องให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล และให้โจทก์ส่งสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือคณะผู้ไต่สวนอิสระ แล้วแต่กรณี พร้อมสำเนาอิเล็กทรอนิกส์ต่อศาลเพื่อใช้เป็นหลักในการพิจารณาและรวมไว้ในสำนวน ทั้งนี้ ศาลอาจไต่สวนหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร

กรณีที่ศาลเห็นว่าฟ้องไม่ถูกต้อง ให้ศาลมีคำสั่งให้โจทก์แก้ฟ้องให้ถูกต้อง”

ประเด็นการพิจารณา

ประธานกรรมการกล่าวว่า ในขั้นตอนการฟ้องคดีต้องอธิบายฟ้องก่อน ดังนั้น เสนอให้ตัดความในวรรคหนึ่งออกทั้งวรรคแล้วนำไปบัญญัติเป็นวรรคห้าแทน ดังนี้ “การฟ้องคดีอาญาตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ ไม่ต้องไต่สวนมูลฟ้อง” และสอบถามความว่า “ในวันยื่นฟ้องให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล” ในวรรคสาม หากจำเลยหลบหนีโจทก์ฟ้องคดีได้หรือไม่

ที่ประชุมสอบถามและแสดงความเห็น ดังนี้

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า หลักการที่บัญญัติในร่างมาตรา ๓๐ เป็นหลักการเดียวกับที่บัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่กำหนดว่าในวันยื่นฟ้องโจทก์ต้องนำตัวจำเลยมาศาล

- แนวปฏิบัติการดำเนินคดีของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง กำหนดว่าในวันยื่นฟ้องจำเลยไม่ต้องมาศาลก็ได้ แต่ในวันพิจารณาครั้งแรกจำเลยต้องมาศาล

ประธานกรรมการกล่าวว่า ร่างมาตรา ๓๐ ควรบัญญัติในลักษณะว่าหากจำเลยไม่มาศาล ให้ศาลรับฟ้องและพิจารณาคดีต่อไปได้ โดยให้ศาลแจ้งให้จำเลยทราบหากจำเลยไม่มาศาลให้ถือว่าจำเลยสละสิทธิในการต่อสู้คดี และให้ศาลพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า มาตรา ๒๗ ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๒ วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “เมื่อได้มีคำสั่งประทับฟ้องแล้วให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลย และนัดคู่ความมาศาลในวันพิจารณาครั้งแรก” และวรรคสามบัญญัติว่า “ในวันพิจารณาครั้งแรก เมื่อจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลและศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงให้อ่านและอธิบายฟ้องให้ฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้บันทึกไว้ถ้าจำเลยไม่ให้การก็ให้บันทึกไว้และให้ศาลกำหนดวันตรวจพยานหลักฐานโดยให้โจทก์และจำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่าสิบสี่วัน” ดังนั้น ในขณะยื่นฟ้องจำเลยไม่ต้องมาศาลก็ได้

ประธานกรรมการกล่าวว่า เมื่อพิจารณาถึงหลักความยุติธรรม การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ผ่านการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ มาครั้งหนึ่งแล้ว หากจำเลยไม่มาศาลในวันฟ้องคดี ศาลก็ควรมีคำสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณา เนื่องจากในชั้นการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้ให้สิทธิจำเลยในการยื่นคำให้การแก้ข้อกล่าวหาไว้แล้ว และในชั้นการพิจารณาคดีของศาล จำเลยก็มีสิทธิตั้งทนายเพื่อแก้ต่างคดีแทนจำเลยได้ด้วย ดังนั้น ร่างมาตรานี้หากบัญญัติหลักการในลักษณะว่าหากจำเลยไม่มาศาล ให้ศาลรับฟ้องและพิจารณาคดีต่อไปได้ โดยให้ศาลแจ้งให้จำเลยทราบหากจำเลยไม่มาศาลให้ถือว่าจำเลยสละสิทธิในการต่อสู้คดี และให้ศาลพิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ จะขัดต่อหลักการที่บัญญัติในร่างรัฐธรรมนูญหรือไม่

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า มาตรา ๒๗ ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๒ วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “เมื่อได้มีคำสั่งประทับฟ้องแล้วให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลย และนัดคู่ความมาศาลในวันพิจารณาครั้งแรก” ซึ่งถือเป็นกระบวนการเพื่อแจ้งให้จำเลยทราบว่าจำเลยได้ถูกฟ้องคดีต่อศาล และในวันพิจารณาครั้งแรกเมื่อจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลให้ศาลอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง ดังนั้น ในขณะยื่นฟ้องจำเลยไม่ต้องมาศาลก็ได้ หากจำเลยไม่มาศาลในวันพิจารณาครั้งแรกศาลมีอำนาจพิจารณาลับหลังจำเลยได้ เพราะถือว่าจำเลยอยู่ในอำนาจศาลแล้วและได้รับสิทธิในการดำเนินกระบวนการครบถ้วนแล้ว

ประธานกรรมการกล่าวว่า กรณีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติไต่สวนลับหลังจำเลยโดยที่จำเลยไม่มีโอกาสแก้ข้อกล่าวหาถือว่าเป็นการดำเนินการไต่สวนฝ่ายผู้กล่าวหาข้างเดียว หากคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติยื่นฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งศาลจะต้องยึดสำนวนการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นหลักในการพิจารณา ถือว่าเป็นกระบวนการวิธีพิจารณาที่ไม่เป็นธรรมต่อจำเลย หากเปลี่ยนข้อเท็จจริงเป็นว่าจำเลยได้รับโอกาสให้แก้ข้อกล่าวหาหรือชี้แจงพยานหลักฐานในชั้นการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติแล้วแต่ปรากฏว่าจำเลยไม่แก้ข้อกล่าวหาถือว่ากระบวนการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้ให้สิทธิจำเลย

ในการต่อสู้คดีแล้วแต่จำเลยไม่ต่อสู้คดี กรณีนี้ควรกำหนดให้โจทก์ฟ้องคดีต่อศาลได้แม้จะไม่มีตัวจำเลย มาศาลในวันยื่นฟ้องก็ตาม ไม่เป็นเหตุให้กระบวนการยุติธรรมไม่ชอบด้วยกฎหมาย

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า การพิจารณาคดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองเป็นระบบไต่สวน ศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่ซักถามพยานในศาลด้วยตัวเอง

- ส่วนงานการไต่สวนของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ จะต้องยื่นต่อ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งในทางปฏิบัติโจทก์และจำเลยจะจัดทำสรุป คำให้การพยานฝ่ายตนเสนอต่อศาลด้วย

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการ ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ชี้แจงว่า ในขั้นตอนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนในคดีอาญาทั่วไป หรือการไต่สวนของคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ยังไม่มีการเผชิญหน้ากันระหว่างผู้กล่าวหากับผู้ถูกกล่าวหา แต่เป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปราม การทุจริตแห่งชาติทำหน้าที่เป็นผู้สอบปากคำผู้ถูกกล่าวหา ทั้งนี้ ผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหาจะเผชิญหน้า เฉพาะในชั้นพิจารณาของศาล ในประเด็นดังกล่าวคณะกรรมการมีข้อสังเกตว่า การพิจารณาคดีของศาล กรณีเป็นการพิจารณาลับหลังจำเลยโดยที่ไม่มีตัวจำเลยในศาล อาจทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย ขาดหายไป ถึงแม้จะเป็นการพิจารณาคดีอาญาทั่วไปก็ตาม หากเป็นคดีที่ไม่มีตัวจำเลยในศาล ศาลจะไม่สามารถพิจารณาคดีนั้นต่อไปได้ ในทางปฏิบัติศาลจะสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราว ซึ่งแตกต่างกับการ ดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง แน่นนอน และเป็นบุคคลที่มีความรู้ย่อมรู้ถึงสิทธิของตนเองในการต่อสู้คดีได้เป็นอย่างดี แม้ไม่มีตัวจำเลย ศาลก็ควรพิจารณาคดีต่อไป

นางพงษ์สวาท กายอรุณสุทธิ์ ประธานอนุกรรมการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง ชี้แจงว่า มาตรา ๑๗๒ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “การพิจารณา และสืบพยานในศาล ให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น” ส่วนวรรคสองบัญญัติ ว่า “เมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลแล้ว และศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ให้อ่านและ อธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และถามว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลย ให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การ ก็ให้ศาลจกรายงานไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป” ซึ่งวันเริ่มกระบวนการ พิจารณาหรือวันพิจารณาครั้งแรก ได้กำหนดให้โจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาล โดยให้สิทธิเฉพาะโจทก์เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นที่จะมาศาลด้วยตนเองหรือตั้งทนายเพื่อดำเนินคดีแทนในวัน พิจารณาครั้งแรกก็ได้ แต่กรณีจำเลยนั้น มาตรา ๑๗๒ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่ได้ให้สิทธิจำเลยในการตั้งทนายเพื่อดำเนินคดีแทน แต่จำเลยจะต้องมาศาลในวันพิจารณาครั้งแรก

ประธานกรรมการกล่าวว่า มาตรา ๑๗๒ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นการ ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาทั่วไป ซึ่งไม่สามารถนำมาใช้กับการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองได้ เนื่องจากลักษณะคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นคดีที่ก่อความเสียหาย อย่างรุนแรงต่อประเทศ ซึ่งในหลักการการบัญญัติกฎหมายมิได้ปฏิเสธสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดี แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือจำเลยหลบหนีและไม่มาศาล ซึ่งถือเป็นการกระทำผิดกฎหมาย

นางชิ้นสุมน นิเวทวงศ์ ประธานอนุกรรมการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย การป้องกันและปราบปรามการทุจริต และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของ

ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ชี้แจงว่า ข้อ ๘ วรรคสองของข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกา แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๒ บัญญัติว่า “หากโจทก์นำตัวจำเลยมาศาลในวันฟ้อง ให้ผู้พิพากษาประจำแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกาเป็นผู้พิจารณาในการชั่งหรือปล่อยตัวจำเลยชั่วคราว หากไม่ได้นำตัวจำเลยมาศาลให้โจทก์ระบุที่อยู่จริงของจำเลยมาในฟ้อง” ส่วนการไต่สวนพยานบุคคล ข้อ ๑๘ บัญญัติว่า “ในการไต่สวนพยานบุคคล ให้ศาลแจ้งให้พยานทราบประเด็นและข้อเท็จจริงที่จะทำการไต่สวน แล้วให้พยานเบิกความในข้อนั้นด้วยตนเองหรือตอบคำถามศาล แล้วจึงให้โจทก์จำเลยถามพยานเพิ่มเติม โดยให้คู่ความฝ่ายที่อ้างพยานดังกล่าวเป็นผู้ถามก่อน”

ประธานกรรมการกล่าวว่า ข้อ ๑๘ ของข้อกำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของศาลฎีกา แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๒ กรณีที่จำเลยไม่มาศาล ทนายจำเลยก็มีสิทธิซักถามพยานได้

- มีกรรมการแสดงความเห็นว่า ร่างมาตรา ๓๒ (๓) บัญญัติว่า “จำเลยอยู่ในอำนาจศาลแล้วแต่ได้หลบหนีไปและศาลได้ออกหมายจับแล้วแต่ยังจับตัวมาไม่ได้” บัญญัติเพื่อให้ศาลมีอำนาจไต่สวนพยานหลักฐานลับหลังจำเลยได้หากจำเลยหลบหนี

- กรณีจำเลยหลบหนี หรือไม่มาศาลในวันนัดพิจารณาครั้งแรก ร่างมาตรา ๓๕ ได้บัญญัติหลักการรองรับโดยให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปโดยถือว่าจำเลยให้การปฏิเสธ

ประธานกรรมการกล่าวว่า หลักการในเรื่องการไม่มีตัวจำเลยมาศาลให้ศาลพิจารณาลับหลังจำเลยยังเป็นหลักการที่อำนวยความสะดวกให้แก่จำเลยมากกว่าการขยายอายุความแบบไม่มีกำหนดซึ่งเป็นการบัญญัติกฎหมายที่เป็นอันตรายต่อการอำนวยความสะดวก เนื่องจากขยายอายุความแบบไม่กำหนดจะส่งผลกระทบต่อพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคดี อย่างไรก็ตาม ร่างมาตรา ๓๐ ยังให้สิทธิจำเลยในการตั้งทนายและต่อสู้คดีต่อไปได้

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติรับรองการพิจารณาร่างมาตรา ๓๐

มาตรา ๓๑

“มาตรา ๓๑ เมื่อประทับฟ้องแล้ว ห้ามมิให้ศาลอนุญาตให้ถอนฟ้อง เว้นแต่จะได้รับความว่าหากไม่อนุญาตให้ถอนฟ้องจะกระทบกระเทือนต่อความยุติธรรม”

ประเด็นการพิจารณา

-ไม่มี-

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติเห็นชอบร่างมาตรา ๓๑ โดยไม่มีการแก้ไข

มาตรา ๓๒

“มาตรา ๓๒ การพิจารณาและไต่สวนพยานหลักฐานให้กระทำโดยเปิดเผย เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะสำคัญให้ศาลมีคำสั่งให้พิจารณาเป็นการลับได้

เมื่อศาลเห็นเป็นการสมควร เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปโดยไม่ชักช้า ศาลมีอำนาจไต่สวนพยานหลักฐานลับหลังจำเลยได้ ในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) จำเลยไม่อาจมาฟังการไต่สวนพยานหลักฐานได้เนื่องจากความเจ็บป่วยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ เมื่อจำเลยมีทนายและจำเลยได้รับอนุญาตจากศาลที่จะไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยาน

(๒) จำเลยเป็นนิติบุคคลและศาลได้ออกหมายจับผู้จัดการหรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้นแล้ว แต่ยังไม่มาไม่ได้

(๓) จำเลยอยู่ในอำนาจศาลแล้วแต่ได้หลบหนีไปและศาลได้ออกหมายจับแล้วแต่ยังไม่มาไม่ได้

(๔) ในระหว่างพิจารณาหรือไต่สวน ศาลมีคำสั่งให้จำเลยออกจากห้องพิจารณาเพราะเหตุขัดขวางการพิจารณา หรือจำเลยออกไปจากห้องพิจารณาโดยไม่ได้รับอนุญาตจากศาล”

ประเด็นการพิจารณา

ประธานกรรมการกล่าวว่า ความว่า “จำเลยได้รับอนุญาตจากศาลที่จะไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยาน” ใน (๑) เหตุใดจึงกำหนดเงื่อนไขว่ากรณีที่มีเหตุจำเป็นอื่นที่ไม่มีฟังการพิจารณาและสืบพยานจะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน

นายอมร วาณิชวิวัฒน์ กรรมการ สอบถามว่า ความว่า “เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะสำคัญ” หมายความว่ารวมถึงการคุ้มครองพยาน หรือสวัสดิภาพของพยานด้วยหรือไม่

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. ชี้แจงว่า ร่างมาตรา ๓๒ บัญญัติหลักการสองเรื่องไว้ในมาตราเดียวกันคือการพิจารณาลับกับการพิจารณาลับหลังจำเลยซึ่งมีวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันกล่าวคือ การพิจารณาลับ เป็นกรณีจำเลยมาศาลเพียงแต่ศาลไม่ต้องการเปิดเผยกระบวนการพิจารณาเนื่องจากไม่ต้องการให้ข้อมูลที่อาจส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะไปสู่ภายนอกและก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ส่วนการพิจารณาลับหลังจำเลยนั้น เป็นกรณีจำเลยหลบหนีไม่มาศาลในวันนัดพิจารณา

ประธานกรรมการสอบถามว่า คำว่า “พิจารณา” มีความหมายอย่างไร กรณีผู้พิพากษาตุลาการนอกห้องพิจารณาก็เป็นกระบวนการพิจารณาด้วยหรือไม่

นายวิษณุพล ฉวีวรรณ เลขาธิการอนุกรรมการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ชี้แจงว่า มาตรา ๑ (๘) ของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้บัญญัตินิยามคำว่า “พิจารณา” หมายความว่า กระบวนการพิจารณาทั้งหมดในศาลใดศาลหนึ่งก่อนศาลนั้นชี้ขาดตัดสิน หรือจำหน่ายคดี โดยคำพิพากษาหรือคำสั่ง

ประธานกรรมการกล่าวว่า หลักการในร่างมาตรา ๓๒ ควรบัญญัติลักษณะว่า การพิจารณาและไต่สวนพยานหลักฐานให้กระทำต่อหน้าจำเลย เว้นแต่จำเลยหลบหนีหรือไม่มาศาลไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ ให้ศาลพิจารณาหรือไต่สวนพยานหลักฐานลับหลังจำเลยได้ แต่ไม่ตัดสิทธิจำเลยที่จะมีทนายความแก้ต่าง

นายอุดม รัฐอมฤต โฆษกกรรมการ ในฐานะประธานอนุกรรมการพิจารณาศึกษาหลักการร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. สอบถามว่า กรณีจำเลยไม่มาศาลหรือจำเลยหลบหนีและศาลเริ่มกระบวนการพิจารณาสืบพยานหลักฐานไปบางส่วนแล้ว หากจำเลยมาศาลในวันนัดสืบพยานนัดอื่น จำเลยจะขอชกค้ำพยานหลักฐานที่ศาลสืบไปแล้วในวันก่อนที่ตนจะเข้ามาในกระบวนการพิจารณา จำเลยสามารถทำได้หรือไม่

ประธานกรรมการกล่าวว่า ไม่สามารถกระทำได้นี้เนื่องจากหากศาลอนุญาตให้จำเลยที่ไม่มาศาลหรือ หลบหนีสามารถชกค้ำพยานหลักฐานที่ศาลสืบไปแล้วได้ เท่ากับศาลจะต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาเพื่อ สืบพยานหลักฐานนั้นซ้ำเป็นครั้งที่สอง

มติที่ประชุม

คณะกรรมการมีมติรื้อการพิจารณาร่างมาตรา ๓๒

ระเบียบวาระที่ ๔ เรื่องอื่น ๆ

ที่ประชุมมีมติให้นัดประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญครั้งต่อไปในวันพฤหัสบดี ที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๓๐ นาฬิกา ณ ห้องประชุมงบประมาณ ชั้น ๓ อาคารรัฐสภา ๓

เมื่อประชุมเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ประธานกรรมการได้กล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมประชุมและ กล่าวปิดการประชุม

เลิกประชุมเวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

นายณฤพณ์ ฐิติจันทร์

นิติกรปฏิบัติการ

นายรัฐภูมิ คำศรี

นิติกรชำนาญการพิเศษ

ผู้จัดบันทึกการประชุม

นางสาวจินดารักษ์ แสงกาญจนวนิช

ผู้บังคับบัญชากลุ่มงานบริการเอกสารอ้างอิง

สำนักกรรมธิการ ๒

ผู้ตรวจทาน

เอกพล ยุทธนากรชัย/พิมพ์